

Анђела Т. Вујошевић¹
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет

О СЛИЦИ ЈУГОСЛАВИЈЕ У ЧЛАНЦИМА НЕМАЧКОГ МАГАЗИНА ШПИГЕЛ – ЛИНГВИСТИЧКА АНАЛИЗА ДИСКУРСА

Вујчић, Никола (2019), *Das Konzept Jugoslawien in SPIEGEL-Artikeln: Bildung und Wandel - Eine benennungsfokussierte Diskursanalyse*, Хамбург: Verlag Dr. Kovač, 399 стр.

Монографија *Das Konzept Jugoslawien in SPIEGEL-Artikeln: Bildung und Wandel - Eine benennungsfokussierte Diskursanalyse* Николе Вујчића, доцента за немачки језик на Катедри за германистику Филолошко-уметничког факултета Универзитета у Крагујевцу, представља његову прерађену дисертацију, која је одбрањена на Универзитету у Ростоку априла 2018. године.

Како аутор наводи већ у предговору, распад једне државе представља промену на географској карти, али много више утиче на становништво те државе. При једном таквом догађају велику улогу преузимају масовни медији, који датом догађају додају на вредности. У монографији се проблематизује представљање распада Југославије у масовним медијима, при чему формирање мишљења јавног мњења игра важну улогу. Рад анализира југословенски дискурс у чланцима немачког часописа ШПИГЕЛ, при чему се ограничава на анализу представљања Југославије, тадашњих република од којих се састојала, становника тих република и одабраних актера. Аутор у уводу наводи неколико мотива за бављење овом темом: првенствено способност језика за конструисање стварности (*Fähigkeit der Sprache, ... eine neue Wirklichkeit zu schaffen* – стр. 11), затим сагледавање положаја медија у конструисању, модификовању и преношењу знања о одређеној теми (*die Medien als Standort ..., in welchen sich das Wissen um ein bestimmtes Thema konstruiert, modifiziert und*

¹ Аутор је докторант на Филолошко-уметничком факултету Универзитета у Крагујевцу. Имејл адреса: andjela.vujosevic.kg@gmail.com

transportiert – стр. 11), као и велики значај теме за нашу земљу, што је за аутора даље разлог за бављење њоме, али и недостатак релевантних истраживања из ове области на дату тему.

Рад за циљ има анализу извештавања о југословенским конфликтима једног од водећих недељника на немачком језику, као и знања које се конструише и преноси реципијентима о Југославији, затим о земљама од којих је била састављена, о њиховим становницима и одређеним политичким актерима ових земаља. На овај начин, аутор реконструише концепт Југославије у одабраном медију и временском раздобљу.

Временски оквир који бива истраживан је период од 14 година, односно од 1990. до 2003. године, у оквиру којег су као корпус издвојена 244 тематски релевантна чланка магазина *ШПИГЕЛ*. Аутор у уводу такође наводи разлоге због којих је одабран баш овај штампани медиј – велики значај у медијском свету и његов карактер обликовања мишљења, као и генерално препознатљиви стил писања, независно од аутора појединачног чланка.

Аутор такође у уводу (стр. 12) наводи конкретна истраживачка питања која не треба одвојено посматрати, већ као повезану упитну констелацију, која гласи:

1. Какво се знање о Југославији осликава у датом дискурсу, ограничавајући се притом на концепт Југославија?
2. Каква је структура концепта Југославија, оријентишући се притом на следећа потпитања:
 - а. Како су означени познати појединци (политичари, припадници војске)?
 - б. Како је означена Југославија и земље од којих је састављена (Словенија, Хрватска, Босна и Херцеговина, Србија, Црна Гора, Македонија и Косово)?
 - в. Како су означени становници ових република и којим језичким средствима се реферише на ове етнице?
3. Које особине су приписане учесницима приликом означавања и именовања?

У монографији је очувана структура докторске дисертације и подељена је у девет већих поглавља: *Увод* (нем. *Einleitung* – стр. 11), *Теорија и методологија* (нем. *Theorie und Methode* – стр. 19), *Друштвено-политички контекст*

(нем. *Gesellschaftspolitischer Kontext* – стр. 119), *Емпиријска анализа корпуса* (нем. *Empirische Korpusanalyse* – стр. 129), *Сажети приказ резултата* (нем. *Zusammenfassung der Ergebnisse* – стр. 331), *Закључак* (нем. *Resümee und Schlussbetrachtung* – стр. 357), *Библиографија* (нем. *Literaturverzeichnis* – стр. 363), *Сликовни и табеларни приказ* (нем. *Abbildung- und Tabellenverzeichnis* – стр. 383) и *Додатак* (нем. *Anhang* – стр. 393).

Прво поглавље представља увод и чине га три потпоглавља: *Тема, истраживачка питања и корпус* (нем. *Thema, Leitfragen und Korpus* – стр. 11), *Преглед досадашњих истраживања* (нем. *Stand der Forschung* – стр. 13) и *Структура рада* (нем. *Aufbau der Arbeit* – стр. 17), у којима су јасно и прегледно дефинисани наведени сегменти увода. Аутор се у овом поглављу такође осврће на преглед релевантне литературе, која је свеобухватни приказ како теоријских тако и тематски релевантних историјских и лингвистичких радова објављених до почетка датог истраживања. Првенствено се наводе радови од посматрања лингвистичке анализе дискурса као самосталне дисциплине деведесетих година, који имају карактер уводне литературе у поменути дисциплину: *Einführung in die Theorie und Methoden der linguistischen Diskursanalyse* (2011) немачких лингвиста Јиргена Шпицмилера и Инга Варнкеа, затим *Einführung in die linguistische Diskursanalyse* (2004) лингвисте Томаса Нира, као и *Linguistische Diskursanalyse. Ein Lehr- und Arbeitsbuch* (2015) ауторке Силвије Бендел Лархер. Аутор наводи још наслова релевантних научних радова (стр. 14) и наглашава да се немачки аутори у области лингвистичке анализе дискурса позивају на првобитну теорију француског филозофа друге половине двадесетог века Мишела Фукоа, истичући његова три дела: *Археологија знања* (1981), *Поредак дискурса* (1991) и *Поредак ствари* (1974). Вујчић даље наводи и детаљно приказује слична тематски релевантна истраживања (стр. 15 – 17), као што је зборник *Medien im Krieg* (2002), објављен од стране брачног пара Маргарете и Зигфрида Јегера, који обухвата радове о рату на Косову 1999. године, базиране на критичкој анализи дискурса, затим дисертација Сњежане Жуљевић *Welches Jugoslawien? Eine Diskursanalyse journalistischer Texte aus den Jahren 1988/89*, која се бавила контрастивном анализом југословенског дискурса, као и дисертација Љиљане Глишовић, професорке Факултета политичких наука у Београду, која носи назив *Србија у огледалу немачке штампе: 1987–2006* (2001).

У другом поглављу се детаљно описује и објашњава најпре методологија рада (нем. *Die Diskurslinguistische Theoriegrundlage* – стр. 19), дефинише се појам дискурса, при чему аутор концизно представља различита схватања овог појма, јер за овај научни појам не постоји једна јасна и универзално важећа

дефиниција, формулишући на крају сопствено схватање поменутог појма у оквиру рада. Вујчић под појмом дискурса, надовезујући се на дефиницију Констанце Шпис, подразумева тематски повезано мноштво исказа, које карактерише комплексна и динамична структура, а језички се реализују у различитим текстовима (...*ein thematische gebundenes Aussagengeflecht, das eine netzartige komplexe und dynamische Struktur aufweist und in verschiedenen Texten sprachlich realisiert wird.* – стр. 21). Такође, осврће се на лингвистичку анализу дискурса као научну дисциплину, затим на кључне појмове при анализи дискурса – *знање* и *значање*, као и на улогу дискурса у јавном и политичком контексту.

Методолошку основу за ово истраживање чини *ДИМЕАН* модел (нем. Diskurslinguistische Mehr-Ebenen-Analyse), установљен од стране немачких лингвиста Јиргена Шпицмилера и Инга Варнкеа (2011), који представља концепт свеобухватне језичке анализе, описан у потпоглављу *Категорије анализе* (нем. *Die Analysekatgorien* – стр. 31). Овај модел садржи три језичка нивоа: анализа интратекстуалног нивоа, анализа актера и анализа интертекстуалног (транстекстуалног) нивоа. Како сваки од ових нивоа обухвата неколико језичких феномена и елемената погодних за анализу, немогуће је обухватити их све у оквиру једног истраживања, па је анализа у монографији Николе Вујчића ограничена на концепт „фрејм” (нем. *Frame*), метафоре и значење одабраних исказа према Хермансу. Ови језички феномени припадају интертекстуалном нивоу анализе, који подразумева повезаност између различитих текстова. Под појмом „фрејм” аутор подразумева дефиниције лингвиста Конердинга (1993) и Цима (2008), који подразумевају структуре знања битне за семантизацију и разумевање одређених феномена. Те структуре су замишљене као схеме, односно слотови, који непосредно стоје у кореспонденцији са централним појмом који се зове „матрикс-фрејм”. Наиме, могуће је попунити празна места одређеног фрејма садржајима који се реализују у различитим текстовима једног дискурса, па се тако с временом установљавају карактеристичне асоцијације везане за један појам којима је циљ формирање стандардизованог знања, које се преноси у одређеном дискурсу (стр. 33–36).

Треће поглавље монографије тематизује друштвено-политички контекст истраживаног периода и, како је књига објављена на немачком језику, за циљ има и информисање страних читалаца о настанку и историјском развоју Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. Аутор кратко, без залажења у различита тумачења у оквиру политичких наука и без заступања јасног политичког става, даје приказ тадашње друштвено-политичке позадине

распада Југославије, позивајући се на релевантне ауторе и стручњаке за историју Балкана, као што су Мари-Жанин Калик, историчарка и професорка на Лудвиг-Максимилијан универзитету у Минхену, и њена књига *Geschichte Jugoslawiens im 20. Jahrhundert* (2010), као и Холм Сундхаусен, немачки историчар, професор историје Југоисточне Европе на Слободном универзитету у Берлину и председник Научног савета Института за источноевропске студије у Минхену. У овом поглављу је приложен и хронолошки ток историјско-политичких догађаја на тлу ове државе (стр. 127).

Четврто поглавље уједно представља и централни део монографије, јер садржи целокупну емпиријску анализу рада, а издељено је у 14 потпоглавља, где свако потпоглавље тематизује једну годину у оквиру истраживаног периода, дакле од 1990. до 2003. године (1990. година – стр. 129; 1991. година – стр. 153; 1992. година – стр. 179; 1993. година – стр. 200; 1994. година – стр. 217; 1995. година – стр. 230; 1996. година – стр. 245; 1997. година – стр. 255; 1998. година – стр. 265; 1999. година – стр. 274; 2000. година – стр. 293; 2001. година – стр. 301; 2002. година – стр. 317; 2003. година – стр. 323). Свако потпоглавље чине две мање целине: анализа језичких средстава коришћених за означавање особа, земаља, етнија и група, а друга целина представља анализу фрејмова, у којој су сумирани резултати анализе језичких средстава и затим прерађени у слот-схеме. Аутор најпре формулише десет питања (стр. 42), а одговори на та питања пронађени у одабраном корпусу служе у даљем истраживању као „филери”, односно попуњавају празна места у оквиру концепта Југославија, која гласе:

1. Како је означена и окарактерисана Југославија и које јој се особине приписују?
2. Како су означени и окарактерисани становници Југославије?
3. Како су означене и окарактерисане републике од којих се састојала и које им се особине приписују?
4. У каквом су односу ове републике?
5. Какав приказ република одаје Југославија?
6. Које функције имају републике у оквиру Југославије?
7. Како су означени и окарактерисани становници појединачних република?
8. Који се политички важни актери појављују у контексту Југославије и како су они означени?

9. Који се политички важни актери појављују у контексту појединачних република и како су они означени?

10. Како се распала Југославија – услови и импликације?

Одговори на ових десет конститутивних питања фрејма, односно концепта *Југославија* су конкретне језичке формулације пронађене у одабраним чланцима немачког магазина *ШПИГЕЛ*, а оне даље у анализи бивају распоређене у категорије означавања политичких актера, Југославије, појединачних република и становника. На тај начин се попуњавају фрејмови и описује се конструисање знања о Југославији.

Након овог поглавља следи рекапитулација резултата истраживања, где су добијени резултати представљени и протумачени како квалитативно тако и квантитативно. Аутор у овом поглављу сумира резултате истраживања одговарајући на слотове формулисана у претходном поглављу, наводећи резултате као одговоре на горенаведених десет питања (стр. 353–355), при чему се формира одређени југословенски дискурс:

– Југославија представља мултиетничку и конфликтну државу на Балкану.

– Њени становници се делом идентификују као становници њених појединачних република.

– Косово је идентификовано као кризна област, Босна као мултиетничка држава, која је у рату била уништена, Хрватска бива идентификована као независна земља, која је такође била жртва југословенских ратова, а Србија као војно најјача република представљена је као агресор и изазивач ратова на Балкану.

– Између појединачних република Југославије било је много конфликта, при чему је Србија окарактерисана као агресор, а Босна, Хрватска и Косово као нападнуте стране.

– Југославија је приказана као уништена земља која се распала услед отцепљења својих република.

– Становници Косова се називају Албанци или косовски Албанци, Босне Босанци и Муслимани, Србије Срби и Хрватске Хрвати. Са једне стране су становници Косова и Босне представљени као слабија страна и жртве сукоба, а на другој страни су Срби као починиоци и јача страна, док Хрвати нису додатно карактерисани.

– Најважнији политички актер је Слободан Милошевић, који је окарактерисан као главни одговорни за југословенске сукобе и као ратни злочинац.

– Југославија се распала услед војних сукоба, окарактерисаних као грађански ратови, који су као последицу имали независне републике. Као узрок ратних сукоба може се сматрати етничка и верска хетерогеност.

Оваква слика представља резултат истраживања одабраних чланака немачког магазина *ШПИГЕЛ* у наведеном временском раздобљу, односно од 1990. до 2003. године.

Шесто поглавље је формулисано као резиме и закључак садржаја монографије, где аутор износи запажања о потенцијалним даљим истраживањима у оквиру датог дискурса која ова монографија није могла обухватити. Колико истраживачких напора је уложено у ово монографско дело, потврђује, поред свих изнесених резултата, и седмо поглавље монографије, где је излистано скоро 250 библиографских јединица релевантних за одабрану тему истраживања, након чега су наведени и коришћени интернет извори.

Осмо поглавље садржи сликовне и табеларне приказе, а како су као корпус истраживања одабрани чланци магазина *ШПИГЕЛ*, последње, девето поглавље је додаток у којем су излистани коришћени чланци распоређени по годинама.

Монографија Николе Вујчића представља једно широкообухватно лингвистичко истраживање намењено лингвистима, студентима, али и свима онима које занима обрађена проблематика. Читаоцу није тешко да прати ток јер су ауторова истраживачка питања јасно представљена већ у уводу, а аутор се води њима током читаве монографије, коју одликују првенствено концизност и разумљивост, што ово истраживање чини заокруженим и комплетним. Обухватајући више аналитичких равни: фрејмове, метафоре, карактеризацију актера, земаља и етнија, аутор пружа широку слику о Југославији на одабраном корпусу, који чине чланци немачког магазина *ШПИГЕЛ* у временском оквиру од 14 година. Чињенице које Вујчић износи темељно су истражене, научно поткрепљене и систематично изложене и могу послужити као полазна тачка за даља истраживања ове теме, али и као узор методолошки и теоријски сличним лингвистичким истраживањима. Одабрана тема је, како аутор и сам запажа, од великог значаја за наше подручје, али представља и значајан допринос изучавању дискурса, који завршује велику пажњу у савременим лингвистичким истраживањима.